

Розвиток сільських територій

УДК [332.122:338.43]:330.34[339.923:061.1](438)
JEL O018, Q180, K5, C17

І. М. Куліш

Забезпечення сталого розвитку сільських територій країн-кандидатів на вступ до ЄС: на прикладі Польщі

На прикладі Республіки Польща показаний процес підготовки сільських територій країни-кандидата до вступу у Європейський Союз. Виділено пріоритети, що стали головними під час розробки програм і дій, які ініціював ЄС для нівелювання диспропорцій у розвитку сільських територій Польщі і розкриті причини зміни цих пріоритетів. Показана динаміка фінансування програм розвитку польського села. Проаналізовано програми ЄС і Польщі спрямовані на забезпечення сталого розвитку сільських територій Польщі до функціонування в умовах Європейського Союзу. Проведено порівняльний аналіз стану сільських територій Польщі на початок втілення програм розвитку ЄС з їх станом у країнах-членах і на цій основі виділено позитивні та негативні сторони. Наголошено на необхідності подальшого дослідження розвитку сільських територій країн пострадянського простору, які є членами ЄС.

Ключові слова: сільські території, сталий розвиток, європейська інтеграція, Європейський Союз, Республіка Польща.

У контексті сучасної національної зовнішньої політики України велике значення мають норми і правила прийняті у ЄС. Це стосується багатьох сторін життя, у тому числі й функціонування сільських територій, нівелювання диспропорцій і забезпечення їх сталого розвитку. Дуже корисним з цієї точки зору буде вивчення досвіду Республіки Польща, особливо стратегій, програм і заходів, що втілювались у період підготовки цієї країни до вступу в ЄС. Важливим також стане аналіз динаміки зміни стану сільських територій у період підготовки порівняно з вихідною ситуацією.

З огляду на важливість функціонування сільських територій і постійної зміни підходів до їх розуміння, цій проблематиці присвячені чисельні праці вітчизняних і закордонних учених, серед яких: Т. Борець (Tadeusz Borek) [1], П. Брила (Pawel Bryla) [2], О. Могильний [3], З. Піяновський (Zenon Pijanowski) [4], Я. Ровінський (Janusz Rowiński) [5], Я. Серемак-Булге (Jadwiga Seremak-Bulge) [6], Й. Тенета-Плотков'як (Jolanta Teneta-Plotkowiak) [7] та багато інших. При цьому питанню вивчення способів і методів забезпечення сталого розвитку сільських територій країн-кандидатів на вступ до ЄС приділено недостатньо уваги.

Метою статті є вивчення способів і методів забезпечення сталого розвитку сільських територій країн-кандидатів на вступ до ЄС, на прикладі Польщі, та окреслення пріоритетних напрямів використання їх досвіду в економічному розвитку сільських територій України.

Дослідження політики сталого розвитку сільських територій країн-кандидатів на вступ у ЄС доцільно розглядати з початку 1990-х рр., оскільки саме у цей час усі їх проблеми були виокремлені у Спільній сільськогосподарській політиці (далі – ССПП) і почали розглядати паралельно та у комплексі з проблемами сільськогосподарського виробництва, і саме у цей період почала формуватись стратегія підготовки сільських територій країн-кандидатів на вступ до функціонування у нових, складніших умовах Спільноти, зі специфічними вимогами до якості та високою конкуренцією. Головною метою цієї стратегії стало нівелювання наявних диспропорцій і створення основи для подальшого сталого розвитку сільських територій країн-кандидатів уже у ЄС.

© І. М. Куліш, 2015.

Процесові інтеграції кожної з держав до ЄС передують ґрунтовний аналіз наявної у ній ситуації, що здійснюється Генеральним директором зі сільського господарства Європейської комісії (Directorate General for Agriculture European Commission), після чого розробляються рекомендації та плани, а далі слідує копітка праця з їх втілення.

Для проведення об'єктивного аналізу наявної ситуації використовують матеріали, які отримують з різних джерел, у т. ч. національної офіційної статистики. Результати дослідження оформляють у вигляді доповіді по кожній конкретній країні, причому опис сільськогосподарської ситуації і перспектив у цій сфері йде окремим розділом або навіть окремою доповіддю. Такі доповіді Європейська комісія розробляє для усіх країн-кандидатів на вступ починаючи з 1995 р. (відколи почала публікуватись серія доповідей по 10 країнах Центральної та Східної Європи). Приклад порівняння ситуації основних показників країн-кандидатів і країн ЄС наведений у табл. 1.

Таблиця 1

Основні показники розвитку сільського господарства в країнах Центральної та Східної Європи за станом на 2004 р.

Країна	Площа сільгосп-угідь, млн га	Частка сільського господарства у ВВП, %	Частка зайнятих у сільському господарстві, %	На 1000 га сільгоспугідь		Вироблено ВДВ на одного зайнятого, тис. євро
				Валова додана вартість, тис. євро	Зайнятих у галузі осіб	
Польща	18,4	3,3	18,8	272	147	1,8
Угорщина	5,9	4,1	4,8	305	38	7,9
Чехія	4,3	3,9	7,4	442	45	9,8
Литва	3,5	7,5	19,6	229	75	3,0
Латвія	2,5	4,5	13,5	120	47	2,5
Словаччина	2,4	4,5	6,7	333	50	2,5
Естонія	1,0	6,3	7,7	300	32	9,4
Словенія	0,5	3,2	9,9	1200	162	7,4
Кіпр	0,1	4,2	9,2	-	-	-
Мальта	0,01	2,3	1,9	-	-	-
Країни ЄС-15	130,0	2,0	4,3	1288	55	23,5
Україна	41,8	10,8	19,1	132	93	1,4

Складено на основі [3, с. 67].

Аналізу піддається не лише ситуація у сільському господарстві, а й багато інших сфер, від яких великою мірою залежить розвиток сільських територій. Наприклад, кількість зайнятих у сільськогосподарському виробництві, що у країнах ЄС уже тривалий час показує стійку тенденцію до зменшення («...у 1970 р. – 20%, у 1980 р. – 8%, у 2001 р. – 4,3% –» [3, с. 66-67]) від загальної кількості зайнятих, площа сільгоспугідь, продуктивність праці тощо.

Детальніший розгляд процесу передвступної підготовки сільських територій доцільно провести на прикладі Республіки Польща, яка має багато спільних з Україною аспектів, серед яких: спільний кордон, радянська історія, ментальність тощо.

На початок підготовки Польщі до вступу у ЄС відмінності у рівні розвитку практично усіх областей, у т. ч. сільських територій, були набагато нижчими, відповідно слабкою була і конкурентоспроможність.

Така ситуація, зокрема, обумовлювалась недостатніми зусиллями з боку держави щодо забезпечення сталого розвитку сільських територій, наприклад підтримка сільськогосподарського виробництва у Польщі була меншою, ніж у

країнах-членах ЄС майже у 300 разів, при цьому амортизаційні відрахування більшими, ніж у 9 разів. За майже однакового оподаткування цієї сфери доходи на одне господарство у ЄС були у 7 разів більшими, у перерахунку на одного працівника це становило (без врахування субсидій) 1823 єкю у Польщі та 5884 єкю у країнах ЄС у середньому [6, с. 28].

Невеликі зовнішні витрати (заробітна плата, оренда, відсотки тощо), амортизація та кредитування у польському сільському господарстві знижували його шанси на інвестування і становили перешкоду модернізації. Дуже мало фермерів звертались за кредитом через високі ставки і небажання банків кредитувати цю сферу, тобто фермери могли покладатись лише на власні сили, які в умовах малої прибутковості були обмеженими. Загалом більшість фермерських господарств відзначались так званою «структурною інерцією»: сільське господарство з низькою продуктивністю праці було своєрідним буфером зайнятості в економіці Польщі; на загальний добробут сільської сім'ї впливали, поряд з доходами від сільськогосподарського виробництва, заробітна плата інших членів сім'ї, не зайнятих у сільському господарстві, пенсії та виплати по соціальному страхуванню, які під час оцінки стану сільськогосподарського виробництва та сільських територій не враховувались [8, с. 57-58]. Окрім того, у Польщі, що було характерним для усіх держав колишнього радянського простору (у т. ч. Україні), у сільському господарстві були найменші заробітні плати і пенсії, тому для підвищення добробуту родини здебільшого підтримувалось прагнення молодших членів сімей займатись іншими видами діяльності, як правило, у місті.

Аналіз демографічної ситуації сільських територій Польщі показує, що сальдо внутрішньої міграції було стабільно від'ємним до 1999 р. включно, однак, якщо у 1989 р. (останній рік існування Польської Народної Республіки) вона була понад 139,8 тис. осіб, то у 1995 р. (у 1994 р. уряд Польщі подав формальну заявку на членство країни у ЄС) внутрішня міграція на сільських територіях зменшилась до 26,9 тис. осіб, а починаючи з 2000 р. (цільові програми Польщі та ЄС скеровані на розвиток сільських територій) стала додатною і у 2014 р. сягнула 40 тис. осіб. Аналогічною є ситуація і щодо зовнішньої міграції жителів села – починаючи з 2000 р. вона стабільно додатна [9]. У цих умовах першочерговим завданням для забезпечення сталого розвитку стало припинення структурної деградації села.

Великим позитивним аспектом під час пошуку шляхів забезпечення розвитку сільських територій стала наявність у Польщі, хоч і у невеликих обсягах, екологічного сільського господарства, яке було започатковане у 80-х рр. ХХ ст., а на початку 90-х було вже виділено в окремий сектор, що розвивався. Станом на 1999 р., коли запровадили систему доплат для екологічних сільських господарств, у країні існувало 555 таких підприємств, які розташовувались на 11 тис. га і мали сертифікати «Ekoland», «Agrobiotest», «Bioekspert» (фірми та товариства, які отримали право здійснювати у Польщі контроль стандартів виробництва і якості екологічних продуктів).

На початок 2000 р. екологічні господарства становили близько 3% від загальної кількості сільських господарств (для порівняння, у той самий період середня їх кількість по країнах ЄС становила лише 2%). Зазначені підприємства здебільшого спеціалізувались на рослинництві: зернові, олійні та картопля займали понад 66% загальної площі екологічних господарств, луки та пасовища – 27%, фрукти та овочі – 7%. З переробних підприємств екологічний атестат мали лише 13 фірм [10, с. 24]. Екологічне сільське господарство Польщі у період підготовки до вступу було важливим напрямом у стратегічному плануванні сталого розвитку сільських територій країни, оскільки органічне виробництво стало особливістю нової ССПП

ЄС, що пройшла складний шлях перетворення від зміщення акценту від кількості сільськогосподарської продукції на її якість.

Загалом діяльність з підготовки сільських територій Республіки Польща до вступу у ЄС (2004 р.) тривала майже 14 років, адже програми Європейського Союзу, які стосувались розвитку сільського господарства і сільських територій цієї країни, частково почали реалізовуватись уже з 1990 р., хоча слід зазначити, що спочатку вони були спрямовані лише на розвиток сусідства, а розвиток сільських територій планувався серед числа інших заходів. У наступні роки, коли почали реалізовуватись передакцесійні програми, сільське господарство як складова розвитку сільських територій вже виділялось окремим блоком [4, с. 230]:

- 1990-1997 рр. – Програма PHARE, частково для сільського господарства (у першій фазі професійна допомога програми розвитку, пізніше – технічна допомога у формі навчання, дорадництва, організації й управління, які були реалізовані Фондом програм допомоги для сільського господарства (Foundation of Assistance Programmes for Agriculture (далі – FAPA);
- 1998-2002 р. – Нова орієнтація PHARE (створення інституцій і операційні регіональні програми);
- 2000-2006 рр. – Спеціальна програма для сільського господарства та розвитку сільських територій «Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development» (далі – SAPARD) – підготовка Польщі до вступу у ЄС.

Окрім згаданої вище програми, у 1994-1999 рр. для розвитку регіонів і сільських територій, розташованих на них, були запущені спеціальні програми, так звані Ініціативи Європейського Союзу, кількість яких складала 14 і на їх реалізацію було витрачено близько 9% усіх коштів структурних фондів ЄС, причому понад половина з них напряду стосувались розвитку сільських територій:

- INTERREG II – програма-продовження програми INTERREG. Скерувувалась на підтримку транскордонного співробітництва як внутрішніх, так і зовнішніх регіонів ЄС. Допомога у межах цієї програми надавалась здебільшого на навчальні транскордонні проекти, охорону навколишнього середовища, поліпшення транспортної інфраструктури, діяльність скеровану на нівелювання мовних бар'єрів у сфері адміністративних і правових процедур тощо.
- LEADER II – програма підтримувала розвиток сільських територій шляхом дофінансування міжнародної співпраці і обміну інформацією у цій сфері.
- REGIS II – програма розвитку периферійних територій ЄС.
- ADAPT – програма підтримки осіб, які мають намір змінити професію.
- SME – програма допомоги малим і середнім підприємствам, у т. ч. сільськогосподарським і переробним, щодо пристосування до вимог спільного європейського ринку.
- REACHAR II, KONVER II і RESIDER II – програми відновлення територій, постраждалих від техногенного впливу, у т. ч. сільських.
- PESCA – програма підтримки регіонів, залежних від рибальства.

Програма SAPARD була одним з головних інструментів у сфері розвитку сільських територій, була започаткована у 1999 р. на виконання рішень «Agenda 2000» для сприяння адаптації ССП у країнах-кандидатах на вступ. Мета реалізації цієї програми – фінансування процесу пристосування сільського господарства до ринкової економіки. Термін дії програми був розрахований на 2000-2006 рр., основними бенефіціантами стали країни Центральної та Східної Європи.

У межах SAPARD, згідно із ст. 2 (Art. 2) рішення Ради ЄС від 21 червня 1999 р. №1268/1999 «Про підтримку Спільнотою передвступної діяльності для розвитку сільського господарства і сільських територій у країнах Центрально-

Східної Європи», визначались такі пріоритетні сектори, які мали стати запорукою сталого розвитку [11, с. 89]:

- інвестиції у сільськогосподарські угіддя;
- переробка сільськогосподарської та рибної продукції для поліпшення збуту;
- поліпшення структури ветеринарного та фітосанітарного контролю для підвищення якості харчових продуктів і захисту прав споживачів;
- методи сільськогосподарського виробництва спрямовані на захист навколишнього середовища та підтримку сільських територій;
- розвиток і диверсифікація економічної діяльності;
- створення інфраструктури менеджменту для фермерів;
- створення груп виробників;
- розвиток сільських населених пунктів, реконструкція, збереження та захист сільської спадщини;
- благоустрій територій і їх перерозподіл;
- створення та оновлення земельних реєстрів;
- вдосконалення професійної підготовки;
- розвиток і вдосконалення сільської інфраструктури;
- використання водних ресурсів;
- лісове господарство, у т. ч. лісорозведення, інвестиції, переробка та збут лісової продукції;
- технічна допомога у проведенні заходів і досліджень, підготовка та моніторинг програм, інформаційних і рекламних кампаній;
- розробка і реалізація місцевих регіональних стратегій розвитку сільських територій і громад.

Особливістю SAPARD, порівняно з іншими програмами підготовки країн-кандидатів до вступу (PHARE, ISPA), стало те, що вперше за історію існування передакцесійних програм відбір та управління проектами довірялись національним інститутам третіх країн, які несли за це повну відповідальність. У результаті цього, у кожній з країн-кандидатів були створені агенції SAPARD – інституції, які здійснювали фінансування в рамках ССП.

Фінансування діяльності з розвитку сільських територій здійснювалось у великих масштабах. Щороку, починаючи з 1999 р., секція Гарантій сільськогосподарства Європейського фонду орієнтації і гарантування сільськогосподарства у межах програми SAPARD виділяла на реалізацію зазначених цілей у 10 країнах-кандидатах на вступ 520 млн євро. З цієї суми Польща отримувала близько 169 млн євро. Розподіл коштів відбувався з врахуванням таких показників, як кількість сільського населення; площа сільськогосподарських угідь; валовий національний продукт бруто на одну особу за паритетом купівельної спроможності; специфічна територіальна ситуація [12, с. 8].

У Польщі обов'язки інституції з реформування села в напрямках, визначених ССП, були покладені на Агенцію реструктуризації і модернізації сільськогосподарства (Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (далі – ARiMR) [13; 7]).

ARiMR створили у 1994 р. задля підтримки сталого розвитку сільськогосподарства та сільських територій. Саме тому уряд Польщі доручив їй реалізацію інструментів співфінансування з бюджету ЄС і виділення допомоги з національних фондів. Агенція донині тісно співпрацює з Міністерством сільськогосподарства та розвитку Польщі у ролі виконавця сільськогосподарської політики і з Міністерством фінансів Польщі у ролі інституції, котра розподіляє державні кошти. Структура ARiMR має три рівні: штаб-квартира (Варшава), 16 регіональних відділень і 314 відділень у повітах. Головними бенефіціантами програм є виробники сільськогосподарської продукції, жителі сіл, підприємці,

які працюють на селі (у т. ч. зайняті у рибальстві і діяльністю, не пов'язаною із сільським господарством), органи місцевого самоврядування [13].

На підставі постанови Ради ЄС №1268/1999 у Польщі була розроблена і прийнята у 2002 р. власна операційна програма (Program operacyjny SAPARD). Програма визначила основні стратегічні цілі для сталого розвитку сільських територій Польщі [10, с. 34]:

- підвищення конкурентоспроможності польського сектору споживання сільськогосподарської продукції на національному та міжнародному ринках;

Таблиця 2

Фінансування розвитку сільських територій Польщі у межах програми SAPARD
(2000-2006 рр.), млн євро

Найменування цілі	Рік							Усього
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
1. Поліпшення переробки та маркетингу сільськогосподарської та рибної продукції	60,3	181,0	182,8	122,8	182,8	182,8	182,8	1095,4
2. Інвестування у сільськогосподарське виробництво (модернізація, запобігання забрудненню навколишнього середовища)	76,3	47,5	32,4	101,3	85,5	85,4	84,9	513,1
3. Поліпшення сільської інфраструктури	159,2	101,2	97,3	96,1	72,9	72,9	72,9	672,3
4. Диверсифікація економічної діяльності на сільських територіях	0	30,4	64,0	65,0	64,3	63,4	62,4	349,6
5. Екологічні програми у сільському господарстві та заліснення*	15,548				-	-	-	-
6. Професійне навчання	3,6	3,9	3,8	4,2	5,3	5,8	6,4	33,0
7. Технічна допомога	0,83	0,78	0,99	0,86	0,86	0,86	0,99	

* Не були реалізовані через прийняття рішення щодо переносу коштів на поліпшення сільської інфраструктури.

Складено на основі [5, с. 76; 10, с. 132-134].

- імплементація у споживчому секторі (сільськогосподарської продукції) стандартів *acquis communautaire* у сфері якості, гігієни та безпеки продовольства, а також вимог охорони навколишнього середовища;
- стимулювання багатofункціонального розвитку сільських територій шляхом підтримки розвитку технічної інфраструктури і створення умов для підприємницької діяльності, не пов'язаної із сільським господарством.

Означені цілі були досягнуті шляхом реалізації семи головних дій, на фінансування яких виділялись необхідні кошти (табл. 2).

Складовою Цілі 2 став «Пілотний проект LEADER+» (Pilota owy Program LEADER+). Ця програма була започаткована у Спільноті ще у 1991 р. як окрема ініціатива, що у наступні роки видозмінювалась у вигляді LEADER I, LEADER II і нарешті LEADER+ усе більше акцентуючись на комплексному сталому розвитку сільських територій.

У межах LEADER+ для Польщі було створено 167 ініціативних груп і укладено 150 угод між цими групами та Фондом програм допомоги сільському господарству (Fundacja Programuw Pomocy dla Rolnictwa (FAPA)) на реалізацію Інтегрованих стратегій розвитку сільських територій. Означена діяльність істотно вплинула на

конкурентоспроможність і прибутковість польських ферм і сприяла позитивним перетворенням сільського господарства і сільських територій Польщі. На реалізацію LEADER+ закладались кошти у сумі 18,75 млн євро, однак, з огляду на важливість, за станом на кінець 2006 р. було виділено і використано майже 30,5 млн євро [1, с. 4-5].

Спочатку з боку мешканців польського села спостерігались певні труднощі зі сприйняттям мети та завдань SAPARD, однак пізніше було виявлене велике зацікавлення, про що свідчить кількість заяв на підтримку різного роду інвестицій – понад 31 тис. [2, с. 52]. Консервативна поведінка і насторожене сприйняття нововведень є характерними для сільського соціуму, українські селяни також досить обережно ставляться до різних реформ і змін.

З табл. 2 видно, що з 2004 р. було припинене фінансування Цілі 5. Таке рішення про відміну фінансування екологічних програм сільського господарства у межах SAPARD не означало применшення значення охорони навколишнього середовища у ЄС, воно було викликане наступними масштабними діями у цій сфері, які планувались і реалізовувались уже для всієї Спільноти загалом, і у т. ч. для Польщі як її дійсного члена. При цьому слід зазначити, що сільським територіям продовжує приділятися постійна увага, здійснюється моніторинг потреб, приймаються оперативні рішення, що і забезпечує сталий розвиток.

Поняття «сталого розвитку сільських територій» вже давно вийшло за межі сільськогосподарського виробництва, яке, хоч і залишається здебільшого вирішальним, однак усе частіше поступається іншим альтернативним видам економічної діяльності, що набуло відображення у низці стратегічних документів ЄС.

Приведення сільських територій країни, у багатьох аспектах подібної до України, до стандартів і норм, прийнятих у Європейському Союзі, за сприятливих умов, якими можна вважати наявність необхідних для забезпечення цієї діяльності коштів, займає не менше 15 років.

Слід враховувати світові тенденції, які є визначальними для сільських територій. Попри те, що велике значення для Польщі у період підготовки до вступу відіграла наявність екологічно чистого сільськогосподарського виробництва, яке за кількісними характеристиками перевищувало наявне в більшості країн ЄС, це було швидше випадковим, ніж попередньо спланованим, однак стало першим з джерел підвищення конкурентоспроможності не лише сільських територій і забезпечення їх сталого розвитку.

Усі країни, що вступили у ЄС у 2004 р., у т. ч. Республіка Польща, у період підготовки до інтеграції були в певному сенсі у кращій ситуації, порівняно з державами-старожилами ЄС, оскільки вже були напрацьовані необхідні механізми, створені інструменти та накопичені необхідні кошти для втілення планів розвитку сільських територій.

Фінансуючи підтримку сталого розвитку сільських територій країн-кандидатів, керівні інституції ЄС переслідують кілька цілей, головними з яких є нівелювання основних диспропорцій, приведення якості сільськогосподарської продукції до прийнятих у Спільноті норм, що не лише підвищує продовольчу безпеку, але й конкурентоспроможність новоприєднаних країн на світовому ринку і забезпечує сільському населенню рівень життя, який є типовим для інших країн ЄС, що, своєю чергою, запобігає масовим міграційним процесам, які могли б підірвати ситуацію із зайнятістю у країнах колишнього ЄС-15.

Для забезпечення сільським територіям України можливості сталого розвитку необхідно враховувати найновіші світові тенденції і враховувати те, що пріоритети постійно змінюються, тому слід здійснювати планування з певним випередженням. З огляду на нинішню складну політико-економічну ситуацію в країні, масштабна підтримка розвитку сільських територій з боку ЄС є малоімовірною, тому процес,

який зайняв у Польщі 15 років, міг би в Україні тривати довше, однак слід враховувати той факт, що РП розпочала процес підготовки відразу після виходу з соціалістичного табору, а Україна вже має побудовану ринкову економіку. Враховуючи основні напрями сталого розвитку сільських територій Польщі, яким продовжує приділятися увага з боку ЄС, можна прогнозувати, що для України пріоритетними мають стати такі: виробництво органічних сільськогосподарських продуктів, диверсифікація економічної діяльності села, забезпечення екологічної чистоти територій, відновлення соціальної інфраструктури, підвищення рівня життя сільського населення.

Список використаних джерел

1. Borek T. Realizacja Pilotażowego Programu LEADER+ w Polsce / T. Borek. – Warszawa : Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, 2007. – 19 s.
2. Bryła P. Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem programu SAPARD / P. Bryła // Studia i Materiały (Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego), 2006. – №1. – S. 52-64.
3. Могильний О. М. Регулювання сільського ринку праці: досвід держав Європи / О. М. Могильний // Державне регулювання ринку праці: сучасні технології та напрями їх розвитку : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 22 грудня 2005 р. (в 2-х ч.). – Ч. 1: Теорія і практика. – К. : Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2006. – С. 64-76.
4. Pijanowski Z. Realizacja polityki rolnej a rozwój obszarów wiejskich w Polsce / Zenon Pijanowski // Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie (Falenty : Instytut Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach). – 2011. – T. 11. – Z.1 (33). – S. 221-240.
5. Rowiński J. SAPARD – programowanie i realizacja / J. Rowiński; Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB. – Warszawa : Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB, 2005. – 91 s.
6. Seremak-Bulge J. Integracja Europejska / J. Seremak-Bulge // Hasło ogrodnicze. – 2000. – №5. – S. 27-30.
7. Teneta-Płotkowiak J. Program SAPARD i jego znaczenie dla rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich / J. Teneta-Płotkowiak // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. – 2006. – №709. – S. 97-106.
8. Poland. Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries / European Commission. Directorate General for Agriculture. Working Document. – Brussels, 1998. – 151 p.
9. Ludność, ruch naturalny i migracje w latach 1946-2013. Wiś // Struktura ludności do 2013 r. / Główny Urząd Statystyczny. – Retrieved from <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/struktura-ludnosci-do-2013-r-,16,1.html>
10. SAPARD – Program operacyjny dla Polski / Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. – Warszawa : Ministerstwo rolnictwa i rozwoju wsi, 2003. – 177 s.
11. Council Regulation (EC) № 1268/1999 of 21 June 1999 on Community support for pre-accession measures for agriculture and rural development in the applicant countries of Central and Eastern Europe in the pre-accession period // Official Journal of the European Communities. – L161/87. – 26.6.1999. – P. 87-93.
12. Młody rolnik w Europie. Materiały informacyjne. Program Informowania Społeczeństwa / Regionalne centrum informacji europejskiej w Koszalinie; Ośrodek doradztwa rolniczego w Koszalinie. – Koszalin, 2001. – 10 s.
13. Sajt Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Polsce. *Czym jest ARiMR?* Retrieved from <http://www.arimr.gov.pl/o-arimr/informacje-o-agencji.html>.

References

1. Borek, T. (2007). Realizacja Pilotażowego Programu LEADER+ w Polsce [Implementation of the Pilot Programme LEADER+ in Poland]. Warszawa: Foundation of Assistance Programs for Agriculture FAPA. [in Polish].
2. Bryła, P. (2006). Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem programu SAPARD. [Management of rural development with particular emphasis on the SAPARD program]. *Studia i Materiały – Studies and Materials*, 1, 52-64. Warsaw: University of Warsaw. [in Polish].
3. Mohylnyy, O. M. (2006). Rehuljuvannya sil'skoho rynku pratsi: dosvid derzhav Yevropy [Adjusting the rural labor market: the experience of Europe]. In *Derzhavne rehuljuvannya rynku pratsi: suchasni tekhnolohiyi ta napryamy yikh rozvytku [State regulation of the labor market: modern technologies and areas of development]*. Proceedings of the International Conference, Training Institute of the State Employment Service of Ukraine, 2005, December 22: Vol. 1: Theory and practice (pp. 64-76). Kyiv. [in Ukrainian].
4. Pijanowski, Z. (2011). Realizacja polityki rolnej a rozwój obszarów wiejskich w Polsce [The implementation of agricultural policy and rural development in Poland]. *Woda-Srodowisko-Obszary Wiejskie – Water-Environment-Rural Areas*, 11, 1 (33), 221-240. Falenty: Institute of Technology and Life Sciences in Falenty of Poland. [in Polish].
5. Rowinski, J. (2005). *SAPARD – programowanie i realizacja [SAPARD – programming and implementation]*. Warsaw: Institute of Agricultural and Food Economics. [in Polish].

6. Seremak-Bulge, J. (2000). Integracja Europejska [European Integration]. *Hasło ogrodnicze – Gardening Response*, 5, 27-30. [in Polish].
7. Teneta-Plotkowiak, J. (2006). Program SAPARD i jego znaczenie dla rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. [Program SAPARD and its importance for the development of agriculture and rural areas]. *Zeszyty Naukowe – Cracow Review of Economics and Management*. Cracow: Cracow University of Economics, 709, 97-106. [in Polish].
8. European Commission. Directorate General for Agriculture (1998). Poland. Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries (Working Document). Brussels.
9. Central Statistical Office of Poland (2013). *Ludność, ruch naturalny i migracje w latach 1946-2013*. Wieś. Struktura ludności do 2013 r. [Population, vital statistics and migration in 1946-2013. Village. The structure of the population until 2013] Retrieved from <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/struktura-ludnosci-do-2013-r-,16,1.html> [in Polish].
10. Ministry of Agriculture and Rural Development (2003). *SAPARD – Program operacyjny dla Polski* [SAPARD - Operational Programme for Poland]. Warsaw: Ministry of Agriculture and Rural Development. [in Polish].
11. European Commission (1999, June 26). Council Regulation No 1268/99 of 21 June 1999 on Community support for pre-accession measures for agriculture and rural development in the applicant countries of central and eastern Europe in the pre-accession period. *Official Journal of the European Communities*, L161, 87-93.
12. Regional Center of European Information in Koszalin, & Agricultural Advisory Center in Koszalin (2001). *Młody rolnik w Europie* [Young farmer in Europe] (Information materials. Public Information Program). Koszalin. [in Polish].
13. Website of Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture in Poland (2015). *Czym jest ARiMR?* [Who is ARMA?]. Retrieved from <http://www.arimr.gov.pl/o-arimr/informacje-o-agencji.html> [in Polish].

Kulish I. M. Ensuring of sustainable rural development of the countries candidates for accession to the EU: the example of Poland.

The article on the example of Poland shows the process of preparing rural areas of the candidate country for accession to the European Union. Priorities that have become major when developing programs and actions, initiated by the EU for leveling disproportions in development of rural areas of Poland are highlighted, and the reasons for changing these priorities are revealed. Dynamics of funding programs of the Polish countryside is showed. The analysis of the EU and Poland programs, which aimed for sustainable rural development, is given. Institutional support for preparation of Poland's rural areas to functioning in the European Union is researched. The comparative analysis of rural Poland at the beginning of the implementation of development programs of the EU with rural areas in the EU member states helped to identify positive and negative aspects. The necessity of further studies of rural development of the post-Soviet countries, which are members of the EU, is emphasised. The concept of "sustainable rural development" has long gone beyond agriculture, although it remains mainly critical but increasingly gives way to other alternative economic activities. For Poland during preparation for accession the availability of environmentally friendly agricultural production was a factor of great importance, which exceeded the quantitative characteristics, existing in most EU countries. This was a source of not only increasing the competitiveness of rural areas, but also the state economy as a whole. All the countries, which joined the European Union in 2004, during preparation for integration in a sense, were in a better situation compared with the states - EU old-timers, because there have already been elaborated the necessary mechanisms and tools, and the necessary funds accumulated to implement the plans. By funding support for sustainable rural development of the candidate countries, EU institutions pursuing several goals, foremost of which is the major disparity leveling, bringing the quality of agricultural products to the standards adopted in the Community that not only improves food security, but also the newly accessed countries' competitiveness in the world market and provides the standard of living of the rural population, which is characteristic of the other EU countries, which in turn prevents the massive migration processes that could undermine the employment situation in the former EU-15.

Key words: rural areas, sustainable development, European integration, European Union, Poland.

Куліш Інна Михайлівна – кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник, докторант, старший науковий співробітник відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: reksi@mail.ru).

Kulish Inna Mykhaylivna – Ph.D. (Pub. Adm.), Sen.Res., Doctoral Postgraduate, Senior Researcher of the Department of local communities development and cross-border cooperation of the SI «Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine”.

Надійшло 20.04.2015 р.